

Памяти М. Ф. Анненського.

Тільки допіру дізнався я про смерть Миколи Федоровича Анненського. Хочеться й мені, хоч і пізно, згадати „не адим таким словом“ цього визначного громадського діяча і кристально-чисту, незломну на все добре людину...

Коли я згадую про небіжчика, перед мене завжди яскраво проноситься одна картина. Величезна зала, повна народу; скрізь живі, схвилювані обличчя, пратишений гомін людських голосів. То в декабрі 1904 р. під час „бюджетної кампанії“, одбуваюся в залі Павлової в Петербурзі бенкет, присвячений пам'яті декабристів, протестові проти війни й демонстрації за волю. Почалися промови; один по одному виходять на кафедру промовці, запалюючи серця слухачів нечуваними дотія словами... Серед промови одного соціал-демократа, що вдарив не тільки на „бюрократію“, а й на „друзів-ворогів“—знаєчка серед типі почувся схвилюваний вигук: „это ложь“ і серед моря людських голів вирізнялась сива голова з страданими, схвилюваними обличчям. Голова зборів зробив знак—і похилилась сива голова... Потім на кафедру вийшов цей чоловік з сивою головою і прохав пробачення у зборів, що не вдержався й дозволив собі перебити оратора...

Це був Анненський.

Я вже знав його. Ще до того мені довелось з ним стрітатись і розмовляти, як з членом редакції „Русского Богатства“, з приводу прийнятої до журналу моєї статті „Внѣ закона“, і інцидент на бенкеті тільки ствердив те враження, яке я мав з безпосередніх стосунків з цією людиною. Він якось органічно не міг вдержувати, коли у його на очах діялася якась, на його думку, неправда і тоді не було такої сили, щоб могла його припинити. Багатьом певне відомо, як поводився Анненський на Казанській площі під час звісної демонстрації 1901 року, коли, заступаючись за молодь, він сам попав під удари нагаїв. Але щирість його не менша була за його лицарську невстриманість і, зрозумівши свою помилку, він сам же перший сповідався в ній. Там то, певне, й поважали його так за ці лицарські прикмети всі, хто знав його,—навіть люде далекі од його своїми поглядами. Кожний знав, що коли що робив Микола Федорович, то робив те по правді і по ширості, і мимоволі якось бажалося схилитись перед цим молодиком з сивою головою, зробити так, щоб не вчинити йому того болю, який зарисовувався на обличчі, коли щось здавалося йому не по правді.

Пам'ятаю наші розмови з приводу згаданої моєї статті. Між иншим був там один епізод, який притяг особливу увагу Миколи Федоровича—це стосуєнки Велінського до Шевченка. Микола Федорович нічого не міг сказати проти самого факту: що було—те було; але я виразно бачив, що оповідання про той ганебний факт завдавало йому просто фізичного болю, він сам ніби переживав почуття сорому за високо шанованого російського критика, він бажав власною одежою закрити цю наготу його; він прохав не згадувати під цей час того, що могло б порізати українців з поступовими великоросами. І об'єктивно слабі його аргументи дихали таким суб'єктивним переконанням, що я... викреслив сам із статті епізод про Велінського та Шевченка.

Не раз потім ще доводилось мені, хоч уривками, стрітатись з Миколою

Федоровичем. І раз-у-раз вражало мене в йому це поєднання великої сили переконання з великою ж силою щирости та лицарського завзяття. Почувалося, що він увесь у тому, що робить і говорить, що інакше говорити й робити він не може і ніяка сила не всилує його піти проти власної думки, проти власного переконання. Бувають такі щасливі люде, у яких думка ніколи не розминається з ділом—і Анненський був одним із таких людей і він зачаровував усіх безпосередньою силою своєї щирости. Одя його вдача ще більш, ніж публіцистичні та наукові заслуги (а й вони дуже великі) притягала до його симпатії навіть чесних, ідейних ворогів і витворила серед них ту атмосферу загальної пошани та любови, яку сівя кругом себе Анненський.

Там то й гірко так під час загального зневірення й апатії почувати, що не стало цієї людини кристальної віри, людини чистого слова і діла—цього справжнього лідаря без страху і догани.

Сергій Єфремов.

Громадський обов'язок.

З вересня цього року український педагогічний часопис „Світло“ розпочне третій рік свого видання. Коли зважити всі данні, що так або інак свідчать про глибоку життєвість, міцну тревалість і величезну вагу українського руху, про його невпинний хід і розвиток, то істнування й успіху серед українського громадянства й учительства іменно такого спеціального видання, як „Світло“, є чи не найяскравішим показником безперечної важливости й серйозности руху. Український педагогічний часопис без української національної школи! З'явище надзвичайне, і навдаки чи має воно щось подібне до себе в історії освіти. Але за те Росія й мають за країну неможливих можливостей, щоб і таке незвичайне з'явище знайшло собі тут місце.

Історія „Світла“ не звичайна історія заснування всяких часописів. Видання його—це тільки нова, найпомітніша фаза в історії змагань за рідну школу великої, але знедоленої країни, великого українського народу. Офіційно скасована два століття тому українська (національна) школа перестала істнувати як факт, але ідея її не могла бути скасована ніякою зовнішньою силою, ніякими штучними способами і спробами, бо витворилася не з якоїсь примхливої забаганки тієї чи іншої окремої особи, а на ґрунті історії культурних потреб великої народности. А тут уже ніяка сила нічого не вдіє, бо можна одібрати в людині хліб, можна не дати їй їсти, але почуття голоду, потребу його задоволення зникати ніхто не здолає, поки людина живе. Жива країна, живий народ—живе почуття культурного голоду й потреби його задоволення, жива ідея національної української школи. Історія цієї ідеї глибоко-навчаюча, і тільки той, хто навмисне заплеще очі на життя й його вимоги, не зробить з її історії логічних висновків, а замість того, щоб уникнути їх, накопичить з відповідного приводу всяких політичних і неполітичних крутійств та нісенітниць.

Української національної школи нема, істнує тільки її ідея, міцна, потужна і завершена її поки-що є видання українського педагогічного органу. Не випадково з'явилось серед сумних умов російської дійсности „Світло“. Школи нема, але велика потреба в ній що-далі все більш дає почувати себе. Школи нема, але є українське вчительство, яке витво-